

Lárus H. Bjarnason - Íslandsbankafundurinn 10.

desember 1921 (1922)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (Íslandssafn).

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

ÍSLANDSBANKA- FUNDURINN

10. DESEMBER 1921

EFTIR
LÁRUS H. BJARNASON
HÆSTARÉTTARDÓMARA

ALT SEM INN KEMUR FYRIR SÖLU Á RITLING DESSUM RENNUR TIL SAMVERJANS

PRENTSMÍÐJAN ACTA 1922

7332
Lar

ÍSLANDSBANKA- FUNDURINN

10. DESEMBER 1921

EFTIR
LÁRUS H. BJARNASON
HÆSTARÉTTARDÓMARA

ALT SEM INN KEMUR FYRIR SÖLU Á RITLING ÞESSUM RENNUR TIL SAMVERJANS

PRENTSMÍÐJAN ACTA 1922

109815

SÉRPRENTUN ÚR TÍMANUM

Bæði þér, herra ritstjóri, nokkrir hluthafar í Íslandsbanka og fleiri hafa mælt til þess, að almenningi væri gefinn kostur á að kynnast tillögum þeim, sem bornar hafa verið fram til breytinga á reglugerð bankans, vegna bankalaganna frá 1921. Eg hefi borið það undir fjármálaráðherrann, sem gegnir um stundarsakir störfum forsætisráðherra hér á landi, og bankamálin nú heyra undir, hvort nokkuð væri til fyrirstöðu slíkri birting, og hann hefir tjáð mér, að hann hefði ekkert við hana að athuga.

Og nú með því að bankinn hefir eigi birt neina skýrslu um þá tvo fundi, 17. sept. og 10. des. f. á., er fjölluðu um tillögur þessar, en almenning varðar það óneitanlega eigi alllitlu, hversu stjórna á aðalæðlabanka landsins, sérstaklega verði bankinn að miklu leyti almenningseign, þá vil eg, sem hefi átt nokkurn þátt í samning tillagna þessara, ekki skorast undan að verða að því leyti við til-mælum yðar, að skýra frá helstu

tillögunum, er féllu. Hinum, sem fram gengu, fær almenningur væntanlega von bráðar kost á að kynnast, þar eð þær verða teknar upp í reglugerð bankans, og hún birt almenningi í Stjórnartíðindunum. Þó tel eg eigi til framgenginna tillagna þær tillögur, er bornar voru undir septemberfundinn, með því að sá fundur varð ólögmætur og þær tillögur því sama sem ósamþykktar. Verð eg að víkja nokkrum orðum að greinagerð fyrir þessari skoðun minni, þar eð svo ólíklega hefir farið, að ágreiningur hefir orðið um þetta ofboð einfalda atriði.

I.

Á aðalfundi Íslandsbanka í síðastliðnum júlímánuði vorum vér, herra Jón Magnússon forsætisráðherra, eg og E. Claessen banka-stjóri, kosnir í nefnd til að semja tillögur til breytinga á reglugerð bankans. Og lýsti Andersen deildarstjóri því yfir á fundinum, að óhætt væri að treysta því, að útlendu hluthafarnir samþykktu all-

ar þær tillögur, er vér nefndar-
menn yrðum sammála um.

Nefndarstarfi voru lauk síðast
í ágúst á þá leið, að vér urðum
sammála um langflestar tillög-
urnar. Eg bar þó fram nokkrar
svokallaðar sértillögur, og vorum
við herra Jón Magnússon þó sam-
mála um sumar þeirra, enda
þó að nafn mitt stæði eitt undir
þeim. Síðar sá eg, að hr. E. Cl.
hafði gjört 2 sértillögur, sem eg
átti eigi von á.

17. sept. skyldi haldinn auka-
fundur hluthafa um breytingar-
tillögurnar. Eg gat ekki sótt fund-
inn sökum lasleika og með því að
eg vissi, að mjög mikið vantaði
á að fundurinn yrði lögmætur,
þar sem einir 2212 atkvæðamið-
ar höfðu verið látnir út en 22,500
þurfti til lögmæts fundar, þá
bjóst eg við því, að engar tillög-
ur yrðu bornar upp til atkvæða
á fundinum, heldur mundi verða
boðað til annars fundar, samkv.
fyrirmælum 35. gr. bankareglu-
gerðarinnar frá 1903, sem mér
virtust og virðast enn svo tví-
mælalaus, að ekki sé um að villast
og eru á þessa leið:

„Þá er tillögur koma fram til breyt-
inga á reglugerðinni, verður að taka
þær sérstaklega fram þegar boðað er

til aðalfundar; til að samþykkja
breytinguna svo að gilt sé, verða. að
vera á þeim fundi hluthafar eða um-
boðsmenn hluthafa að helmingi alls
hlutafjárins að minsta kosti, og
verða því næst að minsta kosti tveir
þriðjungar allra greiddra atkvæða að
vera henni fylgjandi. Nú eru eigi á
þeim aðalfundi, er breytingartillög-
urnar eru fyrst bornar undir, hlut-
hafar eða umboðsmenn hluthafa
að helmingi alls hlutafjárins, og skal
þá boða til nýs aðalfundar með 6
vikna fyrirvara, enda hafi fulltrúa-
ráðið borið upp eða fallist á tillög-
urnar, og ef þær á þeim fundi verða
samþykktar með þrem fjórðungum
allra greiddra atkvæða, þá eru þær
löglega samþykktar, án tillits til þess,
hve margir hluthafar eða umboðs-
menn þeirra voru á fundi“.

En þetta fór alt á aðra leið. Af
41 sameiginlegum tillögum vor
nefndarmanna höfðu 10 verið
bornar undir atkvæði fundarins
og báðar sértillögur hr. E. Cl. Og
ekki nóg með það. Heldur voru
allar þessar 12 tillögur, sem born-
ar voru undir þenna langsamlega
ólögmæta fund, taldar „endan-
lega samþykktar“.

Eg hefi heyrt þá greinagerð
fyrir því, að nefndar 12 breyt-
ingatillögur voru bornar undir
septemberfundinn og taldar „end-

anlega samþykktar“, enda þó að fundurinn væri ólögmaður, að aðrar reglur giltu, vegna 10. gr. laga nr. 6, 31. maí 1921, um samþykkt hluthafa á reglugerðarbreytingum viðvíkjandi seðlaútgáfu bankans, heldur en um aðrar breytingar á reglugerðinni. Þessi nýstárlega kenning skal nú athuguð. Reglugerðargreinin er prentuð hér á undan, og 10 gr. nefndra bankalaga hljóðar á þessa leið:

„Lög þessi öðlast þegar gildi, en falla úr gildi 30. september 1921, nema því að eins að hluthafafundur Íslandsbanka verði þá búnir að gera þær ráðstafanir, sem lög þessi áskilja.“

Fyrst má geta þess, að tillögurnar, sem bornar voru undir septemberfundinn, snertu eigi allar seðlaútgáfu bankans. Það gerði a. m. k. eigi tillaga hr. E. Cl. um að þurfa skyldi 5 af 7 atkv. fulltrúaráðs til að víkja þeim bankastjóra frá, er fulltrúaráðið á að kjósa. Þetta skiftir nú að vísu minstu máli, en sýnir þó nokkurt handahóf í vali þeirra tillagna, er mest þótti liggja á að fá samþykktar.

Alt veltur á hinu, hverjar séu „þær ráðstafanir, sem“ bankalög-in „áskilja að hluthafafundur Íslandsbanka verði búnir að gera“

fyrir 30. sept. 1921, og þar næst, ef átt væri við reglugerðarbreytingar með þeim orðum, hvort samþykkt hluthafa á þeim breytingum gæti þá farið að meiru eða minna leyti eftir öðrum reglum, heldur en 35. gr. bankareglugerðarinnar.

Að því er fyrra atriðið snertir, þá liggur það ekki fjarri og er jafnvel ekki ólíklegt, að með orðunum: „þær ráðstafanir, sem lög þessi áskilja“, sé (ef vill meðal annars) átt við samþykkt hluthafa á slíkum breytingum á reglugerðinni, sem telja verði nauðsynlegar vegna nýju bankalaganna, enda þótt eigi sé minnst á reglugerð bankans í greininni eða lög-unum.

En sé svo, þá hefir auðvitað verið átt við lögmæta samþykkt hluthafa á breytingartillögnum.

Og um lögmæti slíkra samþykta er ekkert ákvæði til, nema 35. gr. upphaflegu reglugerðarinnar.

Og sú grein geymir ekki nokkurn heimildarvott til þess, að misjafnar reglur skuli eða megi gilda um samþykkt breytinga á reglugerðinni. Þvert á móti. Greinin segir tvímælaust, að reglugerðinni verði eigi breytt nema á einn veg, hvers efnis sem breytingartillagan er.

Og löggjafinn gat ekki með nokkru móti breytt reglugerðinni, þótt hann hefði feginn viljað. Hann hefði eigi getað tekið af **hluthöfunum**, í þessu falli af rúmum 42000 atkvæðum, skýlausan rétt þeirra til að heimta farið eftir tvímælalausum orðum reglugerðarinnar.

Honum gat, meira að segja, ekkert til þess gengið, að taka hluthafana jafn heimskulegum bolatökum. Hann hafði skamtað landsstjórninni nægan tíma til þess að leita lögmætra undirtekta hluthafa. Lögin eru frá 31. maí 1921. Aðalfundi á, samkv. reglugerðinni, að halda í júlímánuði. Og bæði aðalfundi og aukafundi á að boða með 6 vikna fyrirvara. Það hefði því verið hægt að leggja nauðsynlegar eða æskilegar breytingartillögur á reglugerðinni fyrir aðalfund síðari hluta júlímánaðar. Og hefði hann orðið ólögmætur til reglugerðarbreytinga sökum mannfæðar, eins og 5. júlí fundurinn varð, þá hefði verið innanhandar að boða til aukafundar fyrir lok september. Það hefði, meira að segja, verið tími til að halda 2 aukafundi um reglugerðarbreytingar, frá 31. maí til septemberloka. En þá hefði vitanlega landsstjórnin, fulltrúa-

ráð bankans eða bankastjórnin orðið að hafa frumkvæði að breytingunum.

Ályktun sú, sem studd hefir verið á 10. gr. bankalaganna, að aðrar reglur gildi um samþykkt hluthafa á reglugerðarbreytingum viðvíkjandi seðlaútgáfu bankans, heldur en um samþykkt annara breytingartillagna á reglugerðinni, er því **öldungis fráleitt**.

Mér þykir ekki ólíklegt, að höfundur þessarar kórvillu, sem er líkust því að hún hafi orðið til í of heitu höfði ráðþrota málaflutningsmanns, hafi litið svo á, að 10. gr. bankalaganna hafi **óumflýjanlega** áskilið samþykkt hluthafa á nauðsynlegum reglugerðarbreytingum, en flytjendur tillögunnar svo eigi athugað í tíma, eða meðan hægt var að leita lögmætra undirtekta hluthafa, **óhjákvæmilega afleiðing** slíkrar skoðunar, sem sé þá, að bankalögin, sem sumir virðast fyrir hvern mun vilja láta koma til framkvæmda, **hlutu að falla úr gildi 30. sept. f. á.**, væri lögleg reglugerðarbreyting eigi samþykkt fyrir þann tíma. Hafi svo, þegar úrtímis var orðið að fá löglega reglugerðarsamþykkt, annaðhvort af athugaleysi eða í þeirri von að alt mundi slarka af nokkurn veg-

inn hljóðalaust, verið gripið til þess óyndisúrræðis, að reyna að fódra firruna. Og þá að vonum ekki tekist betur en þetta, enda áviðlíka erfitt að halda því fram, að breytingartillögur viðvíkjandi seðlaútgáfu bankans hlíti öðrum reglum heldur en 35. gr. reglugerðarinnar, eins og það mundi t. d. vera, að fullyrða að 30. sept. 1921 sé eigi enn um garð genginn.

Hafi bankalögin frá 1921 áskilið löglega samþykkt á nauðsynlegum reglugerðarbreytingum fyrir 30. sept. síðastliðinn, þá er málinu ekki viðbjargandi. Lögin eru þá miskunnarlaust gengin úr gildi, með öllum afleiðingum þess.

En eg er ekki viss um, að svo sé. Því orðaði eg það bæði við fjármálaráðherra, sem auðvitað varð að fara eftir umboði sínu, fyrir desemberfundinn, og hélt því síðar fram á fundinum, að breytingartillögurnar frá septemberfundinum yrðu aftur bornar undir desemberfundinn.

Íslandsbanki er, eins og kunnugt er, eign einstakra manna. Löggjafinn getur því ekki fremur kastað eign sinni á hann, án samþykkis eigendanna, heldur en á hverja aðra einstaklingseign.

Er því eðlilegt, að bankalögin frá 1921 hafi áskilið samþykki bankaeigendanna til jafngagngerðrar breytingar á bankanum og þar er ráðgerð. En slíkt samþykki getur komið fram í annari mynd, heldur en í samþykkt hluthafa á nokkrum reglugerðarbreytingum, t. d. í yfirlýsingu eigenda um að þeir vilji taka við breytingum laganna.

Eitthvað þessu líkt hefir líka sennilega vakað fyrir forsætisráðherra á 5. júlí fundinum, þar sem hann lagði til „að aðalfundur féllist á lög síðasta alþingis um seðlaútgáfuréttinn“, og fékk þá tillögu samþykta með 8670 atkv. gegn 2370. Enda var samskonar tillaga samþykkt á 17. sept. fundinum og þá með 1942 atkv. gegn 143, sennilega af því að ábyggilegra hefir þótt, að láta jafnmerkilega tillögu hlíta sömu samþyktaarreglum og reglugerðarbreytingar.

Við þannig lagaða yfirlýsingu eða svipaða er eigi ómögulegt, að bankalögin hafi átt með orðunum: „þær ráðstafanir, er lög þessi áskilja“, enda hefir alþingi ekki lagt meira upp úr jafnvel lögskipuðum reglugerðum, en það, að það hefir liðið lagaframkvæmdarvaldinu aðfinningarlaustað vanrækja slíkar reglugerðarsetningar

árum saman. Þarf eigi lengra að leita en til Íslandsbanka sjálfs til þess að ganga úr skugga um, að reglugerðarsetning hefir ekkialtaf verið talin þar bráðnauðsynleg. Með lögum 22. nóv. 1907 var bankanum heimilað að hækka hlutaféð úr 3 miljónum króna upp í 5 miljónir, en þar að lútandi reglugerðarbreyting var ekki gerð fyrir en 30. janúar 1909.

Hafi þessi tilgáta mín við sæmi-leg rök að styðjast, þá verður hræðsla — annað var það víst ekki — hlutaðeigenda á desemberfundinum, við að leita atkvæða fundarins um sept.fundartillögurnar, að vísu enn óskiljanlegri, en afleiðingar neitunarinnar, sem eg get eigi stílt mig um að birta orðrétt, hinsvegar meinlausari. Úrskurður fundarstjóra er á þessa leið:

„Hæstaréttardómari Lárus H. Bjarnason hreifði því, að breytingartillögur þær, sem samþykktar voru á síðasta fundi, væru ekki löglega samþykktar endanlega.

Fundarstjóri kvaðst á þessum fundi eigi bera undir atkvæði aðrar breytingartillögur en þær, sem prentaðar eru með stóru lettri á skjali, sem hann lagði fram og var auðkent nr. 1, með því að breytingartillögur þær

á skjalinu, sem prentaðar væru með smáu lettri, hefðu verið álitnar endanlega samþykktar og bankastjóri Eggert Claessen hélt því fram að svo væri.“

Menn taki eftir ástæðunum!

Sé nefnd tilgáta tiltækileg, væru bankalögin fyrst og fremst enn í gildi. Og afleiðing atkvæðasynjunarinnar á des.fundinum um sept.fundartillögurnar væri þá í rauninni eigi önnur; en vöntun þeirra tillagna í reglugerð bankans, fyrst um sinn. Og við þá vöntun væri vel viðunandi um sinn.

Sameiginlegu 10 tillögurnar voru yfirleitt eigi annað en upprentun úr nýju bankalögunum. Og það nægir að hafa þau ákvæði til bráðabirgða í lögunum, því að það er óskiljanlegt mismæli, — svo vil eg nefna það af vörum löglesins manns — að halda að lagaákvæði, sem ekki er tekið upp í reglugerð, sé þar með fallið úr gildi.

Og um tillögur hr. E. Cl. má segja, að önnur sé að minsta kosti óþörf, viðbótartillaga hans við 8. gr. reglugerðarinnar um að bankinn, sem ætlast er til í lögunum, að lækki árlega seðlaútgáfuna, skuli og framvegis hafa seðluútgáfurétt „eftir því sem við-

skiftaþörfin krefur“. Og hin til-
laga hans, sú, að 5 atkvæði full-
trúaráðs þurfi til að víkja frá
þeim bankastjóra, sem fulltrúa-
ráðið kys, jafnvel þó frávíkning-
in sé samkvæm áðurgerðum
samningi, hún er að mínu viti
jafnvel skaðleg. Hún yrði til þess,
að ónytjungar og jafnvel vand-
ræðamenn mundu geta hangið
lengur í stjórn bankans, heldur
en hagsmunum hans og almenn-
ings væri hent.

Þessar margnefndu sept.fund-
artillögur mætti leggja undir at-
kvæði næsta fundar, og þá um
leið þær tillögur frá desb.fundin-
um, er féllu þá, en kynnu að hafa
átt annað hlutskifti skilið.

En að þeim tillögum vík eg
næst.

II.

Eins og sjá má á 35. gr. reglu-
gerðar Íslandsbanka, sem prent-
uð var í upphafi greinar þessar-
ar, þá eiga breytingar á reglu-
gerð bankans óvenjulega erfitt
uppdráttar.

Eigi breytingartillaga að ganga
fram á sama fundi og hún er bor-
in upp, þá verður að minsta kosti
helmingur eigenda að hafa sótt
fundinn (nú 22,500 atkv.), og tveir

þriðjungar greiddra atkvæða að
hafa fylgt henni.

Verði brestur á öðru hvoru, er
tillagan fallin niður í það sinn. En
bera má hana fram á öðrum
fundi, ljái fulltrúaráðið henni
fylgi, og þar getur hún þá geng-
ið fram, hversu fásóttur sem
fundurinn er, en þá þó því að eins,
að þrír fjórðungar allra greiddra
atkvæða fylgi henni.

En auk þessara skerja, sem alt-
af standa upp úr, hvort sem hátt
eða lágt er í sjó, og auk venju-
legra blindskerja, sem fylgja öll-
um atkvæðagreiðslum á fundum,
þá er í reglugerð bankans, að dæmi
ýmsra annara svokallaðra meiri-
háttar félaga, eitt tvíeggjað
ákvæði, sem eigi hefir altaf ver-
ið notað jafn áferðarfallega. Eg
á við 31. gr. reglugerðarinnar um
að hver hluthafi, sem ætlar að
sækja boðaðan hluthafafund,
verði að útvega sér aðgöngumiða
til fundarins í bankanum 3 vik-
um fyrir fund, og fær miðann,
eftir nýupptekinni venju, því að
eins að hann geri bankanum áð-
ur grein fyrir hlutaeign sinni,
með því að sýna hlutabréf sín.
Þó sá eg með þetta farið svo í
sumar, að einn hluthafi fékk að-
göngumiða án þess að sýna hluta-

bréf sín, en hinum var neitað, nema hann sýndi sín bréf.

Af þessu ákvæði 31. gr. leiðir það fyrst og fremst, að bankastjórninni er ávalt kunnugt um það, 3 vikum fyrir hvern fund, hverjir muni sækja fund, og getur þess vegna beitt áhrifum sínum á væntanlega fundarsækjendur eftir vild og mætti, svo sem og mun hafa komið fyrir, þar á meðal á 17. sept. fundinum.

En nú sækja hluthafar fundina að eins að sáralitlu leyti sjálfir. Útlendu hluthöfunum er það jafnvel ómögulegt, og þeir eiga líklega rúma $\frac{4}{5}$ hlutafjárins, enda er öllum hluthöfum heimilt að nota umboðsmenn. Og með atkvæði útlendu hluthafanna hefir einn bankastjóranna lengst farið, og oft alveg opinskátt. Útlendu hluthafarnir hafa sennilega oftast, ef til vill alltaf, leitað bankastjórnarinnar af sjálfsdáðum. En vitanlega er bankastjórninni innan handar, að útvega sér atkvæði þeirra og jafnvel annara til meðferðar, lítist henni ekki á bliku væntanlegs fundar.

Nú hafði hr. E. Cl., sennilega af meiri hreinskilni en fegurðartilfinning, látið þau órökstuddu ummæli fylgja sértillögum mínum, sem snertu þó hann sjálfan

og hann vissi að voru jafnframt að nokkru leyti tillögur forsætisráðherra, að hann væri „ósamþykkur tillögum Lárusar H. Bjarnason(ar).“ Og þykir mér vert að geta þess í þessu sambandi, að fulltrúaráðið, sem tillögurnar veittust eigi síður að en að hr. E. Cl., fór eigi að dæmi hans.

Að svo vöxnu máli gerði eg mér ekki miklar vonir um framgang tillagna minna, síst allra. En við hinu hefði mátt búast, bæði vegna undirtekta hr. Andersen og af því að einn bankastjóranna hafði verið með í verki um sameiginlegu tillögurnar, að þær hefðu allar gengið fram á desemberfundinum. En það fór nokkuð á annan veg, og kemur nú hér sagan af þeim:

Eftir bókstaf bankalaganna og reglugerðarinnar, átti fulltrúaráðið að vera raunveruleg yfirsíðun bankans. Bankastjórarnir áttu aldrei að annast annað en „hin daglegu bankastörf“, sbr. 19. gr. reglugerðarinnar. En í framkvæmdinni urðu þegar þau hausavíxl á þessu, að fulltrúaráðið fékk lengst af **ekki** leyfi til annars en að undirskrifa reikninginn og taka við laununum. Í eitt skifti færðist skörin svo

langt upp í bekkinn, að hlutað-eigandi ráðherra var látinn bera fram skýrslu þá til aðalfundar, er fulltrúaráðið átti að semja um hag bankans umliðið starfsár, án þess að fulltrúaráðið vissi nokkuð um skýrsluna, sem þó var gefin út í hennar nafni. Bankastjórnin hafði í því falli einnig tekið það starf af ráðinu að búa skýrsluna til, og ekki gefið fulltrúaráðinu kost á að breyta þar staf eða lestrarmerki.

Aðalástæðan til þessara hausavíxla hefir sennilega verið sú, að fulltrúum (útlendu) hluthafanna var þegar frá upphafi leyft að sitja í útlöndum, og þess þó eigi krafist, að þeir hefðu hér umboðsmann. Og svo bættist ofan á þetta, að alþingi sótti stundum sína fulltrúa, sinn utan af hverju landshorni.

Nú átti að reisa fulltrúaráðið úr niðurlægingarástandi þess, fá því yfirtökin á taumunum. Varð því, meðal annars, að áskilja það, að fulltrúarnir skyldu vera búsettir í Reykjavík. En af því að búast mátti við því, að útlendu fulltrúarnir mundu amast við búsetukröfu hér, var það ráð tekið, að láta sitja við kröfu um búsetu alþingiskjörnu fulltrúanna í Reykjavík, en heimta að hinir

fulltrúarnir hefðu hér fasta umboðsmenn. Þetta var haldið, að mundi nægja útlendu fulltrúunum, enda innan handar að gera öllum fulltrúunum sömu skil, ef ríkissjóður eignaðist helming hlutafjárins.

Því urðu hér að lútandi tillögur vorar á þessa leið:

9. brttl.:

„Kjör þingkjörnu fulltrúanna skal framvegis bundið við búsetu í Reykjavík. [Hinir aðrir fulltrúar, sem ekki kynnu að vera búsettir í Reykjavík, skulu hafa þar umboðsmenn, til þess í fjarveru þeirra að mæta á fulltrúaráðsfundum].“

13. brttl.:

„Fulltrúaráðið heldur fundi sína í Reykjavík og boðar formaður þá með þeim fyrirvara, sem hann telur hæfilegan. [Fundarboð til fulltrúa, sem búa utan Rvíkur, má senda umboðsmönnum þeirra].“

Upphaf beggja tillagna var samþykkt, en hitt [það sem stendur milli hornklofa] **felt**.

Og fulltrúaráðið þar með **vængstýft**.

Það er segin saga, hversu árið-andi það er, að menn, sem gegna

mikilvægum störfum í þarfir almenningi, séu sem sjálfstæðastir, sem óháðastir öðrum. Eg var upphafsmaður að því, og kom því inn í stjórnarskrána á sínum tíma, að umboðsstarfalausir dómaraar mættu ekki eiga setu á alþingi, og uni því ákvæði vel, eftir að það hefir bitnað á mér sjálfum. Og nú er það þar að auki ráðgert í athugasemdum við Hæstaréttarlagafrumvarpið, að dómaraar í þeim rétti megi eigi heldur gefa sig við „launuðum, föstum störfum utan embættis síns“. Meðan launin eru lífvænleg, er ekkert við þetta að athuga. En mér liggur við að segja, að eigi sé síður ástæða til að hafa lík ákvæði um aðra starfsmenn almenningi, ekki síst þá, sem ráða fyrir aðalpeningalindum landsins. **Dómarinn** er bundinn við gildandi lög, sem margir þekkja, úrskurður hans nær eigi nema til málsaðilja einna, og honum er skylt að rökstyðja fyrir almenningi jafnvel ómerkilegasta úrskurð.

En **bankastjórinn** er eigi bundinn við neinar orðaðar reglur um veiting lána og ýmsar aðrar mikilvægar ráðstafanir. Hann þarf ekki að segja nema „já“ eða „nei“ og á sjálfur einn dóm um

það, hverju hann vill játa og hverju neita. Og mistök hans geta, eins og dæmin sanna, bitnað á almenningi, jafnt á óbornum sem öldum, geta leitt til dýrtíðar og hruns.

Sennilega hefir eitthvað þessu líkt vakað fyrir okkur nefndarmönnum, sem urðum sammála um 20. breytingartillöguna, og upprunalega hljóðaði svo:

„Bankastjórarnir mega eigi fást við stjórnmal. Heldur eigi mega þeir vera stjórnendur atvinnufélaga“, en síðar var bætt við, til samkomulags og í því trausti að samkomulag um önnur atriði mundi verða haldið, þessari setning: „nema fulltrúaráðið samþykki með eigi færri en 5 atkvæðum.“

Hr. E. Cl. hafði og sjálfur sýnt það í framkvæmdinni, með því að segja af sér stjórnarstörfum í „Ísl. steinolíufélaginu“, að hann kannaðist við réttmæti þessarar skoðunar. Og hélt eg því fram, að hann ætti þá einnig að sleppa stjórnarstörfum í „Eimskipafélaginu“, sem, þótt eigi sé litið lengra en til þess, hversu það hefir bygt yfir sig á landi, þarf sennilega engu síður á lánstrausti að halda, heldur en „Steinolíufélagið“. En við það var eigi komandi.

Þegar eg sá hversu farið hafði á sept.fundinum um 2 samkomulagsvönir mínar, þótti mér vænt um að fulltrúaráðið hafði borið fram tillögu um að nema burtu viðaukann við upprunalegu tillögunna, enda var sú tillaga fulltrúaráðsins samþykkt. En þá heimtaði hr. E. Cl. það, sem eftir var af tillögunni, sérstaklega borið undir atkvæði, og þá kom það „dularfulla fyrirbrigði“ fyrir, að öll 20. breytingartillagan var feld, og það — með 2542 atkv. gegn 1656.

Þarf ekki að fara í grafgötur um það, að þak við — þau úrslit stóð atkvæðaríkur, en sennilega fullkappsamur, maður.

Nú er bara eftir að vita, hvort bankastjórnarnir eða einhver þeirra muni nota sér úrslitin til að bjóða sig fram til þings eða til að sækjast eftir eða taka við nýjum eða gömlum stjórnarstörfum atvinnufélaga. Síðarnefndu störfin yrðu a. m. k. sennilega auðsótt.

Þá ætti eigi fremur að þurfa mörgum orðum að því að eyða, hve áriðandi það er, að **endurskoðun** öll sé sem víðtækust, og að í endurskoðunarsætin veljist sjálfstæðir og að öðru leyti

hæfustu menn. Gildir þetta umfram alt um banka, sem almenn-ingur á hrvistarheill sína undir að miklu leyti, og þá eigi síst um aðalbanka, sem býr við þau kjör — óvenjuleg meðal annara þjóða, — að vera hvorttveggja í senn, seðlabanki og sparisjóður.

En endurskoðuninni við bankann hefir, eins og sennilega víðast annarsstaðar, verið allábótavant. Kemur það aðallega til af því, að endurskoðunin hefir þar, sem víðar, aldrei verið rökdæm, heldur aðallega, ef ekki eingöngu, snúist um samanburð reikningsins við bækur bankans. En slík endurskoðun er ekki mikilsvirði. Og getur að minsta kosti engan veginn réttlætt annað eins vottorð og endurskoðendur bankans rituðu lengi neðan á reikningana. Hér dæmi frá 1913:

„Við undirskrifaðir endurskoðunarmenn Íslandsbanka höfum yfirfarið reikning hans að framan fyrir árið 1912 á sama hátt og að undanförmu, og höfum ekkert fundið við hann að athuga. Alt hefir verið í sömu ágætu reglu sem áður, bæði að því er snertir rekstur bankans og stjórn hans yfirleitt“.

Aftur á móti er slík endurskoðun einkarfallin til þess að vekja eða viðhalda andvaraleysi hjá

stjórnendunum og eyða árvekni eigendanna. Enda kom það á daginn, þegar árið eftir (1914), að bankinn hafði beðið mörg hundruð þúsund króna tap á einu einasta félagi (P. J. Th. & Co.), og urðu endurskoðunarmennirnir þá að kannast við tjónið.

Í skjóli slíkrar skoðunar urðu 2 sameiginlegar tillögur á þessa leið:

30. brttl.:

„Endurskoðunarmennirnir skulu vera svo bankafróðir menn, sem kostur er á, og mega eigi vera skuldskýttir bankanum á nokkurn hátt“.

32. brttl.:

„Endurskoðunin sé rökðæm (kritisk)“.

En báðar þessar tillögur — féllu, fyrri tillagan með 2498 atkv. gegn 2000, en hin með — 2916 atkv. gegn 1504.

Eldir hér vonandi fremur eftir af hugsunarlausu fleipri um, að endurskoðun sé „bitlingur“, heldur en hér kenni ráðríkis reikningsgjörðarmanna. Það er eigi lengra á að minnast en 7—8 ár, að einn af yfirmönnum landsins kallaði í — vitanlega nafnlausri — blaðagrein endurskoðunarstarf eins endurskoðunarmanns landsreikninganna, er hafði haft óvenjumikið fyrir starfinu, og því

vitanlega var kastað, „bitling“. En nú situr sá heiðursmaður við fimmfalt launaða töluendurskoðun!

Annars vil eg eigi skilja þessa atkvæðagreiðslu sem bann við því, að endurskoðunarmenn „megi vera sem bankafróðastir“, og því síður sem kröfu um það, að þeir eigi að vera bankanum sem skuldugastir. Og eigi tel eg heldur girt fyrir rökðæma endurskoðun með falli 32. brttl.

Að minsta kosti er fjármálaráðherrann, sem bankamálin nú yfirleitt heyra undir, og margir telja nú komin á heppilegri hillu en áður, til allrar hamingju ekki fyrir sitt leyti bundinn við þessi og fleiri lík úrslit desemberfundarins.

Áður en eg lýk sögunni af sameiginlegu tillögnum, set eg hér til fróðleiks þeim, er kynnu vilja og nenna að athuga bankamál vor, útdrátt af helstu liðum reikninga Íslandsbanka 1910—20, alla liðina í þúsundum króna nema „ábatahlutann“. Eg get þess jafnframt, að í stuðlinum, sem yfir stendur: „Innlánsfé“, er auk sparisjóðsfjár, fólgið svo kallað „Hlaupareikningsfé“, og er það fé sérstaklega tilfært með smáu letri frammar í stuðlinum, að í

seðlaveltuðölinum er fremri, smærri talan: hámark seðlaveltu það ár, og að ÷ í stuðlinum með yfirskrift: „Erlendir bankar“, táknar hreinar skuldir bankans, en + hreina inneign.

fyrir þann tíma, verið komið fyrir, eitthvað líkt því, sem farið var fram á á des.fundinum.

Nú er að vísu ekki hægt að gera það ógert, sem gerðist 1919 og 1920. En eins og tap þeirra ára

Ár	Innlánsfé	Seðlavelta	Vixlar	Reikn ings- lán	Erlendir bankar	Ymsir (að- ir) skuld- heimtumen	Vara- sjóður	Ábatahl. fulltr. & frkvstj.
								Kr.
1910	662- 2.697	1.586- 1.117	3.201	1.611	÷ 673		219	8.571
1911	742- 3.070	1.701- 1.111	3.246	2.081	÷ 778		266	10.704
1912	861- 3.444	1.751- 1.132	2.936	2.041	÷ 277		299	6.428
1913	1.257- 4.631	2.105- 1.691	3.063	1.925	÷ 714		326	4.285
1914	1.766- 4.766	2.205- 1.613	3.831	2.237	+ 1.074		376	6.666
1915	2.214- 6.633	3.869- 2.522	4.319	1.859	+ 3.812		464	13.333
1916	4.134- 11.142	5.200- 3.592	7.806	3.079	+ 3.358		978	61.305
1917	8.939- 18.423	5.432- 4.791	17.076	5.664	+ 1.648		1.320	50.325
1918	8.802- 20.034	7.163- 6.334	14.733	5.375	+ 4.649		2.476	111.961
1919	10.352- 25.559	11.123- 8.649	31.867	6.581	÷ 7.110	676	3.793	163.830
1920	10.914- 21.462	10.830- 8.586	32.469	9.251	÷ 7.618	2.992	4.000	24.438

Þessi skýrsla, sem gefur tilefni til margra athugana og mér virðist einna líkust mynd af æðaslætti sjúks manns, þar sem háir hnjúkar og djúpar dældir skiftast á, hún er svo átakanlega vekjandi, að eg trúi eigi öðru en að sigla hefði mátt að miklu leyti fyrir þá brotsjóa, sem gengu yfir bankann, og þar af leiðandi almenning, árin 1919 og 1920, ef fulltrúaráðinu og endurskoðuninni, eða jafnvel öðru hvoru, hefði,

varð eftir tapið á P. J. Th. & Co., á fárra ára fresti, eins er ekkert ólíklegt, að síðar kunni að fara eitthvað líkt því, sem farið hefir, ef ekkert verður að gjört, en lát-ið reka á reiðanum, í því trausti, að bankastjórnin gæti sín nú „fyrst í stað“, eins og einn hlut-hafinn orðaði það við mig ný-lega.

Næst segir af svokölluðum sér-tillögum mínum.

III.

Eg vík fyrst að smærri tillögum mínum, tillögum, sem jafnvel sterkustu eiginhagsmunahvatir hefðu átt að geta samlagast. Geymi tillögurnar um breyting á kjörum fulltrúaráðs og banka-stjórnar þangað til síðast.

Annars eru allar svokallaðar sér-tillögur mínar þann veg til orðnar, að þær af undir 40 tillögum alls fengu eigi nægilegt fylgi með-nefndarmanna minna til þess að komast í hóp sameiginlegra til-lagna vorra. Engin þeirra er eftirfarandi „útbrot“.

Aftur á móti studdi fjármála-ráðherrann þær allar á des-fundinum. Og má ætla, að það hafi mátt sín nokkuð á fundinum, þótt ekki hrykki það til, svo sem það hefði átt að gera. Því að óhætt mun — þótt ekki sé farið lengra en í síðast birtan reikningaútdrátt bankans — að kveða svo ríkt að, að — **þágan** sé ekki öll ríkissjóðs meginnum um það, hvort bankalögin frá 1921 skuli koma til framkvæmda eða ekki. En sú skoðun hefir sennilega ekki fest nægilega sterkar rætur í huga allra nánustu aðstandenda bankans.

Það hefir hingað til verið talið

aðalefni allra reglugerða, að herma efni þeirra laga, sem þeim er ætlað að útfylla og skýra. Þessa hefir stundum gætt svo mjög, að sumar reglugerðir hafa fremur líkst uppþrentun hlutað-eigandi laga, heldur en sjálfstæð-um ritsmiðum.

Reglugerðir Íslandsbanka hafa og fylgt þessari venju, þangað til í þetta skifti. Þar hefir ávalt komið út reglugerðarviðauki eða breyting, þegar lög hafa gefið til-efni til.

Þannig fór upphaf 10. gr. upphaflegu reglugerðarinnar með ákvæði 6. gr. bankastofnunarlaganna nr. 11, 1902 um hlutfall seðlaveltu og gjaldgengrar myntar o. fl. Samkv. 6. gr. laganna átti $\frac{1}{4}$ seðlaveltu að vera trygður með **gjaldgengri** mynt, er væri ávalt fyrir hendi í bankanum og útbúum hans, og af þessari mynt átti helmingurinn að vera **gull**-mynt Norðurlanda.

Þessu ákvæði stofnlaganna var breytt með 3. gr. laga 10. nóv., nr. 65, 1905 á þá leið, að gjaldgenga myntin í bankanum og útbúum hans átti að vera $\frac{3}{10}$ hl. seðlaveltu og $\frac{5}{6}$ hl. gjaldgengu myntarinnar átti að vera **gull**-mynt Norðurlanda. Hér var þannig hert á bankanum um seðla-

trygginguna, sennilega til jafnvægis því, að bankinn hafði með 1. gr. laganna fengið þá ívilnun, að „málmforðinn“ þyrfti eigi að vera framvegis meiri en $\frac{3}{8}$ seðlaveltu í stað $\frac{4}{8}$ upphaflega.

Hér að lútandi ákvæði 3. gr. laganna frá 1905 stendur enn í **fullu gildi**. Því átti það þegar af þeirri ástæðu að takast upp í reglugerðina, sem var á prjónunum í sumar og vetur.

Því varð viðaukatillaga mín við 10. gr. upphaflegu reglugerðarinnar á þessa leið:

„Af málmforða bankans skal ávalt vera fyrir hendi í bankanum svo mikið, að það svari a. m. k. til $\frac{3}{10}$ hluta seðlafúlgu þeirrar, sem úti er í hvert skifti, enda sé það gjaldgeng mynt og $\frac{5}{6}$ hlutar þess gullmynt.“

Herra Jón Magnússon var mér sammála um þetta, enda gerði hann fyrirvara um hlutaðeigandi sameiginlega breytingartillögu, sem hafði ekki tekið upp hérprentaðan viðauka minn. Eg þori ekki að fullyrða, að samblöndun á „málmforða“ og „gullforða“ hafi valdið því að þessi viðauki minn komst eigi inn í sameiginlegu tillöguna. En tímalitlum blaðlesendum vil eg benda á, að „málmforði“ í merkingu bankalaganna er ekki aðeins ómyntað

gull og myntaður málmur (gull, silfur og kopar), heldur ýmsir útlendir peningaseðlar og loks kröfur á nokkra útlenda banka.

Þessi sjálfsagða tillaga féll á fundinum. En væntanlega verður 3. gr. bankalaganna frá 1905 þó ekki talin út gildi gengin. Og annar málmforði en gullið, sem alt á að geymast í Rvík eftir 2. mgr. 3. gr. bankalaganna frá 1921, þá ekki heldur talinn mega vera einhversstaðar út í bæ, utanbæjar eða jafnvel utanlands.

20. gr. upphaflegu reglugerðarinnar hljóðaði á þessa leið:

„Fulltrúaráðið getur ályktað, að fela einstökum fulltrúum sérstakar tegundir af störfum sínum til framkvæmda og að annast endurskoðanir í skrifstofum bankans, sumpart hinar reglulegu endurskoðanir, sumpart endurskoðanir á óákveðnum tímum, enda sé ályktunin um það samþykkt með eigi færri en 5 atkv.“

Hér er aðeins um **heimild** að ræða, sbr. orðið „getur“, sem víst aldrei hefir verið notuð, enda á valdi minni hluta fulltrúaráðs, t. d. útlendu fulltrúanna, að koma notkun heimildarinnar fyrir kattarnef. Í öðru lagi er heimildin of þröng, tekur berum orðum að eins til endurskoðunar. Og það sem

verst er. Fulltrúaráðinu er hér opnuð leið til að velta starfi og ábyrgð af sér yfir á þann eða þá, sem það kynni að vilja nota.

Af þessum ástæðum var greinin ósamræmileg því endurreisnarstarfi, sem fulltrúaráðinu nú var ætlað. Því hljóðaði ein af sértílögum mínum á þessa leið:

„Fulltrúarnir skulu, eftir samráði við forsætisráðherra, athuga alt ástand bankans sumpart á tilteknum og sumpart á ótilteknum tímum.“

Herra Jón Magnússon tók þátt í orðun tillögunnar, sem upprunalega var lengri, og var henni þannig samþykktur. Á samamburði hennar við gamla ákvæðið sést, að hér átti að stofna til gagngjörðrar breytingar. Fulltrúaráðið alt var skyldað til eftirlits, sbr. orðið „skal“, og eftirlit þess skyldi ná til alls ástands bankans. Enda varð svo að vera, því að fulltrúaráðið átti framvegis að vera: „Ej blot til Lyst“. En tillagan féll nú samt.

° Í 43. og 44. gr. upphaflegu reglugerðarinnar er talað um „einkarétt“ bankans til seðlaútgáfu.

Þetta hefir aldrei verið réttmæli, því, eins og kunnugt er, hefir landsstjórnin frá upphafi bank-

ans gefið út $\frac{3}{4}$ miljón króna í seðlum (Landsbankaseðlana).

En allra síst verður þetta réttmæli, komist bankalögin frá 1921 í framkvæmd. Samkv. þeim gengur seðlaútgáfuréttur bankans árlega stórum til þurðar, og hverfur að sama skapi undir landsstjórnina. Enda hvergi minnst á „einkarétt“ í lögunum frá 1921, heldur að eins nefnd „seðlaútgáfu“ bankans, sbr. 1. og 6. gr. laganna.

Eg bar því fram breytingartilögu í þá átt, að í stað „einkaréttur til seðlaútgáfu“ kæmi: réttur bankans til seðlaútgáfu. En — hún féll!

Viðaukagrein c, sem talin var „endanlega samþykkt“ á sept.-fundinum, telur upp þau gjöld, sem bankinn á að greiða í ríkissjóð, og lýkur á þessa leið:

„Að öðru leyti má aldrei íþyngja Íslandsbanka með nokkru gjaldi eða skatti, öðrum en þeim, sem framan er getið, meðan hann hefir seðlaútgáfurétt samkv. gildandi lögum.“

Líkt ákvæði var í viðaukagrein c í upphaflegu reglugerðinni, en auk þess er þar önnur viðaukagrein, d, svohljóðandi:

„Jafnvel þótt stimpilgjald verði lögleitt á Íslandi, má ekkert slíkt gjald leggja á seðla bankans, bækur

hans, ávisanir, né skuldbindingar, sem útgefast af honum og í nafni hans, heldur ekki á skuldbindingar, sem veita bankanum handveðsrétt, hlutabréf bankans eða yfirfærslur á þau, né á yfirfærslur á bankaskulda-
bréf þau, sem nefnd eru í 3. gr. laga-
anna (nr. 11, 1902) 4. gr. reglugerð-
ar þessarar.“

Eg lagði það til, að þessi grein félli niður, þar sem það stæði í eldri og yngri viðaukagrein c, að bankinn greiddi eigi önnur gjöld en þar talin, enda líklega ekki til þess ætlast, að bankinn slyppi við lögmælt gjöld, yrði hann fyr eða síðar hreinn einkabanki, sbr. nið-
urlag yngri c viðaukagreinar. En sú tillaga féll sem hinar.

Áður en eg vík að „sértillög-
um“ mínum um breytingar á launakjörum fulltrúanna og bankastjóranna, ætla eg að greina árstekjur þeirra af bankanum, eins og þær hafa verið hæstar og lægstar og síðan meðaltal þeirra. Læt þess þó getið, að mér er ekki kunnugt um launakjör eins bankastjórans, hygg laun hans þó ekki allítið lægri en hinna, enda sagt, að hann hafi engan ábatahluta fengið. Ekki veit eg heldur með vissu, hvort föst laun

hinna bankastjóranna eru nú söm og áður.

Ábatahluti fulltrúa og banka-
stjóra til samans hefir árin 1904—20 verið lægstur: 4285 kr. (1913) en hæstur: 163,830 kr. (1919). Ábatahlutanum er fyrst skift í tvent. Rennur annar helm-
ingurinn til fulltrúanna og skift-
ist þar í 7 staði, en hinn helming-
urinn rennur til bankastjóranna, og mun þar stundum hafa verið skift milli tveggja en stundum milli þriggja, og ekki altaf í jafna hluti.

Samkv. þessu hefir ábatahluti hvers fulltrúa verið lægstur 306 kr. (1913) og hæstur 11.702 kr. (1919). En árlegur ábatahluti hvors bankastjóra, hafi arðinum verið tvískift, lægstur 1071 kr. (1913) en hæstur 40,957 kr. (1919).

Auk ábatahlutans, hefir hver fulltrúi 1000 kr. fasta ársþókn-
un. Hafa árstekjur hvers fulltrúa alls þannig verið lægstar 1306 kr. (1913) en hæstar 12.702 kr. (1919).

Föst árslaun bankastjóranna tveggja munu vera: annars 20,000 kr. en hins 15,000 kr. Þegar á ófriðinn leið, var bætt við þá 100% dýrtíðaruppbót. ° 1919

hefir eftir því annar bankastjórinn haft 80.957 kr. tekjur af bankanum, en hinn 70.957 kr., hafi ábatahluta þeirra verið tvískift.

Taki maður **meðaltal** árstekna fulltrúa og bankastjórannatveggja öll árin 1904—20, bankastjóranna þó án dýrtíðaruppbótar, sem eg man ekki hvenær byrjaði, þá verður útkoman þessi: Hver fulltrúi hefir þá að meðaltali haft 3234 kr. árstekjur af bankanum, en hvor **bankastjóranna**, með tvískiftum ábatahluta, annar 27.819 kr. (þrísk. áb.hl. 25,213 kr.) og hinn: 22.819 kr. (þrísk. áb.hl. 20.213 kr.).

En sé ábataveltiárunum 1918—19 slept, sem hækka meðaltalið ákaflega, þá verður meðaltal árstekna hvers fulltrúa: 2146 kr., og hvors **bankastjóra**, dýrtíðaruppbótarlaust (með tvískiftum arði), annars: 24.012 kr. (þrísk. áb.hl. 22.675 kr.) og hins: 19.012 kr. (þrísk. áb.hl. 17.675 kr.).

Eins og sést af því, sem áður segir um fulltrúaráðið, er sá mikli munur á kjörum fulltrúa og bankastjóra, að fulltrúarnir hafa dregið hlut sinn á þurru landi, en bankastjórnarnir haft mikið og ábyrgðarrikt starf á hendi, ekki sist á ófriðarárunum og síðan.

Hins vegar leiðir það af fullkomnu áhrifaleyzi fulltrúaráðsins á allan rekstur bankans hingað til, að ábatavon þess getur eigi hafa skaðað bankann beinlínis. En nú, er fulltrúaráðið átti að taka við **yfirstjórn** bankans, horfði málið **alt öðruvísi við**. Fanst mér því eigi mega fresta lengur, að tilganginum til, ekki ólíkum umbótatilraunum, sem við Tr.Gunnarsson, jeg, þáverandi fulltrúi í bankaráðinu, bárum fram á alþingi 1907 og prentaðar eru í A-deild þingtíðindanna það ár, á þingskjali nr. 480 og hljóða svo:

„Fulltrúar alþingis í bankaráði Íslandsbanka skulu njóta 600 kr. ársþóknunar úr landssjóði hver, enda taki þeir hvorki laun né ábatahluta af hendi bankans.“

Var þessi tillaga rökstudd þannig, að þingkjörnu fulltrúarnir ættu

„að gæta hagsmuna lands og lýðs og sýnist því réttara, að ómakslaun þeirra greiðist úr landssjóði, en frá þeirri stofnun, sem þeir eiga að lita eftir.“

En tillagan^o féll við nafnakall með miklum atkvæðamun.

Nú bar eg fram 2 tillögur til breytinga á launakjörum fulltrúaráðs og bankastjórnar, fyrst þá **aðaltillögu**,

að ábatahluti fulltrúa og bankastjóra skyldi með öllu falla niður, og hvorirtveggja aðeins hafa föst laun með dýrtíðaruppbót.

Skyldi hver fulltrúanna hafa 2400 kr. föst árslaun og sömu dýrtíðaruppbót og embættismenn, en á launakjörum bankastjórnanna var engin breyting ráðgerð, að sleptu brottfalli ábatahluta.

Ábatahluti sá, er fulltrúaráð og bankastjórn hafa hingað til notið, skyldi renna til hluthafa og varasjóðs, til jafnra skifta.

En **v a r a tillagan** var á þá leið: að launakjörum fulltrúa og bankastjóra skyldi óraskað að öðru leyti en því, að ekki skyldi mega reikna ábatahluta þeirra af hærri ársarði heldur en af 300,000 kr.

Eftir því hefði óskiftur ábatahluti hvors um sig, fulltrúaráðs og bankastjórnar, aldrei getað orðið hærri en 15.000 kr. á ári. Hefði ársábatahluti hvers fulltrúa þá eigi getað orðið hærri en 2142 kr., og tvískiftur ábatahluti bankastjórnanna ekki hærri en 7500 kr., eða þrískiftur ekki hærri en 5000 kr.

Ein af aðalástæðum mínum fyrir báðum till. var og er ótti fyrir

því, að ábatahlutalaunamátinn geti, ekki síst alveg ótakmarkaður, haft, jafnvel heiðarlegustu og bestu bankastjórum að ósjálfráðu, miður holl áhrif á hag bankans og þar af leiðandi á hag almennings. Sannur hagur aðalbanka og almennings er, að mínu viti, alveg óaðskiljanlegur, ekki síst seðlabanka og almennings. Að vísu bætir eitt af nýmælum sameiginlegu tillagnanna, sem þó gekk fram á fundinum, þ. e. skylda stjórnar og hluthafafunda til að „afskrifa“ orðið eða líklegt tap, nokkuð úr, en hvergi nærri til fulls.

Því launamáti, sem heimilar bankastjórunum tvöfaldan aukaábata við aðallaunin og fulltrúunum um tólfaldan aukaábata og jafnvel miklu meira — hann er áreiðanlega alveg óhæfur.

Sérstaklega er slíkur launamáti alveg afleitur í seðlabanka, sem telur sig hafa rétt til að gefa út seðla „eftir því sem viðskiftaþörfin krefur“, ekki síst meðan seðlar hans eru óinnleysanlegir.

Banka, sem hefir ofmikið af slíkum seðlum, hlýtur að vera líkt farið og stórum, vígbúnum her. Það hlýtur fyr eða síðar að koma ofmikill skriður á báða. Það er eðlislögmál, sem leitar útrásar.

Og afleiðingarnar geta þá orðið ægilegar.

Eg segi ekki, að óhollra áhrifa af þessum ástæðum hafi gætt í rekstri bankans. Eg segi ekki, að seðlavelta bankans eða trygging lána hafi af þessum sökum orðið önnur en ella mundi. Það efast enginn um ráðvendni bankastjóranna. En slíkra áhrifa getur gætt fyrir eða síðar, jafnvel að ósjálf-ráðu, ekki síst með auknu valdi fulltrúaráðs. Og slíkur möguleg-leiki nægir varkárum mönnum.

Undir slíka lekahættu er ábyggilegast sett með afnámi allrar aukaborgunar eftir arði. En það má setja viðunanlega undir hættuna með hæfilegri takmörkun ábatahlutans.

En að slíkri hættu sleptri, þá renna fleiri stoðir undir þessar tillögur mínar. Fyrst og fremst **hagsmunir hluthafanna**. Hluthafana hefði þannig stundum dregið það eigi alllítið, ef ábatahlutanum hefði verið skift jafnt milli þeirra og varasjóðs. 1919 hefðu þeir t. d. fengið um 2 kr. hærri ársvexti af hverju 100 kr. hlutabréfi, auk þess sem varasjóður hefði hækkað. Hlutabréfin, sem mig minnir að hafi einhverntíma komist jafnvel 40% upp úr nafn-

verði, en nú standa í 55—65, hvert hundrað, í kauphöllinni í Kphöfn, hefðu þá og ef til vill staðið í eitthvað hærri verði. Og varasjóður mundi þá og sennilega hafa veitt áföllunum öruggara viðnám en nú mun reynast.

Og hvorug tillagnanna mundi hafa orðið of nærgöngul **fulltrúunum** og **bankastjórunum**. Fyrst og fremst hefðu þær líklega ekki bitnað á þeim, sem nú sitja í þeim sætum, samkv. umgarðgengnu kjöri og gjörðum samningum, síst beinlínis.

Og að því sleptu, hefðu **fulltrúarnir**, samkv. aðaltillögunni, jafnvel dýrtíðaruppbótarlaust, haft hærri árstekjur, heldur en meðaltal árána 1904—17, og með dýrtíðaruppbót hærri tekjur, heldur en meðaltal árána 1904—20.

Og **bankastjórnir** (tveir) hefðu samkv. aðaltillögunni, jafnvel dýrtíðaruppbótarlaust, haft, annar, um **tvöfalt** hærri laun heldur en hæstlaunuðu embættismenn hafa með dýrtíðaruppbót og miklu hærri laun en bankastjórar Landsbankans hafa með dýrtíðaruppbót og ábatahluta, og hinn um þriðjungi hærri laun heldur en nýnefndir embættismenn hafa með dýrtíðaruppbót. Enda innan-

handar og ólíkt hollara, að **hækka** laun bankastjóranna, þyki þau of lág.

Meðaltal óskifts árlegs ábatahluta fulltrúaráðs og bankastjórnar árin 1904—20 eru rúmar 31000 kr. En að sleptum árunum 1916—19 hefir ábatahluti beggja oftast verið fyrir neðan 10.000 kr. og aðeins einu sinni losað 13.000 kr.

Samkv. varatillögu minni mátti óskiftur ábatahluti fulltrúaráðs og bankastjórnar ekki fara fram úr 30.000 kr. Með því hámarki hefði hver **fulltrúi** fengið 2143 kr. árlegan ábatahluta, og hvor **bankastjóranna** (beggja) 7500 kr., eða 5000 kr. hver, væri ábatahluta bankastjórnar þrískift, eða sama ábatahluta og Landabankastjórnarnir, sem eru miklu lægra launaðir, geta fengið hæstan. Sýnist svo, sem þetta hefði vel mátt duga bæði fulltrúum og bankastjórum, ekki stærri en bankinn er. Enda man eg ekki betur en að eg hafi séð það svart á hvítu, að annað eins félag og „Stóra Norræna“ hafi látið sér sæma að greiða stjórnendum sínum 5000 kr. ábatahluta á ári. Herra Jón Magnússon var sammála varatil-

lögu minni, enda gat fjármálaráðherra þess á fundinum.

Bæði sameiginlegu tillögurnar, að einni undantekinni og að sleptri athugasemd frá öðrum endurskoðandanum, og svo **allar** tillögur mínar fengu meðmæli manna, sem töluðu á fundinum, þar á meðal fjármálaráðherra, svo sem áður getur. Og — **ekki** opnaði einn einasti maður á fundinum munn sinn á **móti** nokkurri af tillögum mínum, hvort sem það nú hefir verið af því, að þær hafi ekki þótt árennilegar til andróðurs, eða þá af því, — að atkvæðin hafi verið „á vísun stað“.

En hvað um það! Þær **féllu** báðar, aðaltillagan með 3321 atkv. gegn 1092 og varatillagan með 2805 atkv. gegn 1643.

Lýkur svo hér sögu af desfundinum, sem byrjaði — að eg ekki kveði fastar að — með mis-skilningi — fundarstjóra og endaði með misskilningi — fundarmanna. En það skiftir eftir atvikum ekki miklu máli, eins og getið er í niðurlagi 1. kafla greinrar þessarar.

Komist bankalögin í framkvæmd, verða sumar föllnu tillögurnar sennilega endurteknar

fyr eða síðar, og þá samþýktar endanlega, gæsalappalaust. Og ekki ólíklegt, að fleiri bætist þá í hópin, svo sem tillögur um, að bankastjórnarnir megi ekki fara með atkvæði annara hluthafa á fundum, og að öll afskipti af bankanum sé hjá sama ráðherra og helst, svo sem hvert annað embættisverk, borgunarlaust af **bankans** hendi.

Hitt er aftur á móti mergurinn málsins: **Hvort** lögin eigi að koma í framkvæmd. Og þótt úrlausn þeirrar spurningar sé hvortveggja í senn: erfið viðfangs og heyri ekki undir fyrirsögn greinrar þessarar, þá get eg ekki stílt mig um að geta þess, að kaupin eru **naumast nauðsynleg** til að tryggja það, að aðrir hlutaðeigendur, en hluthafar, fái hver sitt, enda **önnur**, áhættuminni og öruggari, leið til þess.

Íslandsbanki hefir búið og býr enn við svo góð kjör, **þar sem** hann hefir fullmikla og ekki dýra seðlaútgáfu, **þar sem** svo mikill munur er útláns- og innlánsvaxta, **þar sem** útlendur gjaldreyrir er alldýru verði seldur, og **þar sem** aukaborgun (provision)

er tekin fyrir hvert vik, að hann — og Landsbankinn raunar að nokkru leyti líka — ætti **ekki** að geta komist hjá að græða — mikið, undir góðu stjórnskipulagi og — **ríku** eftirliti.

En á hinn bóginn vanséð, að oss henti að eiga 2 banka og báða undir — **pólitiskum** áhrifum. Þess eru dæmi, að ríki eiga engan banka, en traudla hins, að nokkurt eigi fleiri, og síst fleiri **seðla** banka.

En ætti ríkissjóður að eignast helming hluta í Íslandsbanka, mundi eg leggja meira upp úr því, ekki aðeins ríkissjóðs vegna, að hann eignaðist **forgangshluti**, heldur en hinu, að hann keypti eftir mati, jafnvel eftir lágu mati. Matið getur víst tæplega orðið allskostar ábyggilegt, þegar af þeirri ástæðu, að enginn getur ábyrgst, síst á öðrum eins tímum og nú eru, að þeir, sem tekið kynnu að hafa á sig afborgun skulda sinna eða annara á mörgum árum, og það er sennilegt að það séu bæði allmargir og allstórir skuldunautar, sem svo er ástatt um — geti staðið í skilum á öllum ókomnum gjalddögum.

Lárus H. Bjarnason.

